

4.Рябовол Л. Т. Правова предметна компетентність: поняття, структура, правові предметні компетенції. URL: http://www.kspu.kr.ua/download/conf2013/section5/article_ryabovol.pdf

5. Рябовол Л.Т. Правова компетентність учнівської і студентської молоді як предмет педагогічного дослідження. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2016. № 3. С.121 – 129; Ї ж. Правова предметна компетентність: аналіз наукових підходів до визначення поняття та структурування. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Випуск 121(II). С.268 – 273. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/530_35619.pdf; Рябовол Л.Т., Чернік С.Д., Шатрава С.О. Формування предметних умінь і навичок з правознавства в учнів 9 класів //Science and Education, 2017, Issue 8. С. 23 – 33. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/8_2017/3.pdf

6. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» // *Голос України*. – 2022. – 24 лютого (№ 37).

Правове регулювання реалізації права дітей на освіту в умовах воєнного стану в Україні

Андрущенко Діана

Право на освіту є одним із фундаментальних прав людини. Воєнні конфлікти і воєнний стан створюють серйозні виклики забезпеченню освітніх прав дітей. Діти, які переживають воєнний конфлікт, залишаються в найбільш вразливому стані, їх право на освіту часто порушується або обмежується. Серед численних викликів слід акцентувати увагу на таких:

1. *Знищення освітніх закладів*: унаслідок воєнних дій освітні заклади можуть бути зруйновані або перетворені на військові об'єкти.

2. *Брак доступу до освіти*: воєнний стан може обмежувати свободу руху дітей, що ускладнює їхній доступ до шкіл та інших освітніх закладів.

3. *Психологічні та емоційні травми*: діти, які пережили воєнні події, можуть страждати від психологічних травм і стресу, що може впливати на їхнє навчання та психічний стан тощо.

У зв'язку з цим метою статті є дослідження правового регулювання реалізації права дитини на освіту в умовах воєнного стану в Україні, з урахуванням норм чинного міжнародного та вітчизняного законодавства.

Сьогодні міжнародне право визнає право на освіту незалежно від обставин, включаючи воєнний конфлікт. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року гарантує право кожної дитини на освіту й закликає держав-учасниць забезпечити реалізацію цього права.

Статтею 28 зазначеної вище Конвенції проголошено, що держави-учасниці визнають право дитини на освіту та з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту; сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; забезпечують доступність інформації та матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; вживають заходів для сприяння регулярному відвідуванню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів

навчання. У цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються [1].

Крім того, право на освіту закріплене в міжнародно-правових актах, серед яких особливе значення мають: Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року (ст. 26) [2]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 року (ст. 13) [3]; Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 року [4]. *Вони закріплюють положення щодо:* основ міжнародно-правових стандартів права на освіту: обов'язковість і безоплатність початкової освіти, відвертість і доступність для всіх середньої освіти (як загальної, так і професійного рівня), доступність для всіх вищої освіти на основі рівності залежно від здібностей кожного, свобода батьків (законних представників) у виборі освітньої установи для своїх дітей і забезпечення релігійного та етичного виховання відповідно до власних переконань; заходів, що треба прийняти державам, які підписали ці акти, для реалізації права на освіту: активний розвиток мережі шкіл усіх рівнів, виховання прагнення до отримання освіти, уживання заходів щодо сприяння регулярному відвідуванню шкіл, забезпечення в державних закладах освіти різного рівня надання однакового рівня освітніх послуг і якості навчання, система надання стипендій, доступність інформації та матеріалів у галузі освіти, підготовка викладацьких кадрів і поліпшення їх матеріальних умов; пріоритетні завдання і мета освіти: повний розвиток людської особистості та повага до прав і свобод людини, необхідність отримання освіти, сприяння взаєморозумінню, толерантності та дружбі між усіма націями, расовими, етнічними й релігійними групами.

Акцентуємо увагу на статті 24 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року, у якій проголошено, що сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити за будь-яких обставин їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам із такими самими культурними традиціями [5].

Зауважимо, що право дітей на освіту відіграє важливу роль у системі прав людини. Однією з гарантій права на освіту, передбачених положеннями національного законодавства та міжнародними стандартами в галузі освіти, є позитивні зобов'язання держави. Однак збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до того, що Україна обмежена в можливостях забезпечення права дітей на освіту, особливо на територіях, де ведуться активні бойові дії.

Так, вітчизняне законодавство також передбачає низку норм щодо реалізації права на освіту дітей, зокрема в умовах воєнного стану. Статтею 53 Конституції України встановлено, що кожен має право на освіту, а держава, у свою чергу, забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [6].

Основним законом прямо передбачено, що в Україні створюються рівні умови доступу до освіти; ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти; право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак [6].

Відповідно до статті 19 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 року № 2402-III кожна дитина має право на освіту [7].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану на підставі Указу Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24.02.2022 року № 2102-IX, в Україні введено

воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, відтак на період дії правового режиму воєнного стану обмежуються конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, у тому числі право на освіту [8; 9].

Відзначимо, що Україна у 2019 році приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration) і стала соотою країною, що підтримала положення цього документа.

Декларація містить низку зобов'язань для попередження та реагування на напади й використання закладів освіти у військових цілях у період збройного конфлікту. У країнах, що приєдналися до Декларації раніше, уже розроблені й успішно впроваджуються підходи до імплементації документа.

Важливо зауважити, що країни-підписанти Декларації – це як держави, на території яких немає військових конфліктів, так і ті, де має місце збройна агресія.

Кабінет Міністрів України затвердив План заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл, який створив умови для забезпечення права на освіту та формування безпечного освітнього середовища в період збройного конфлікту на сході України (Розпорядження КМУ від 04.08.2021 року № 898-р).

План складається з 6 основних блоків:

1. Ефективна система моніторингу нападів на заклади освіти – запровадження моніторингу нападів на заклади освіти та навчання місцевих освітніх управлінців його використовувати.

2. Захист закладів освіти від нападів і відновлення їх у разі пошкодження – заходи з попередження нападів на заклади освіти та забезпечення їх відновлення (за кошти державного й місцевих бюджетів).

3. Забезпечення безперервності навчання – підтримка сталості здобуття освіти шляхом розвитку дистанційного навчання (цифрові навички, Інтернет, цифрові пристрої).

4. Упровадження в освітню політику чутливих до конфлікту інструментів – інтеграція підходів чутливості до конфлікту до змісту освіти та навчання цих підходів учителів.

5. Забезпечення системності підходів до захисту освіти в умовах збройного конфлікту – утворення міжвідомчої робочої групи як інструмента міжвідомчої координації заходів із реалізації Декларації про безпеку шкіл.

6. Інформаційна підтримка впровадження положень Декларації – просвітницькі та інформаційні заходи щодо положень Декларації та її вказівок, зокрема інформування про прогрес України міжнародних партнерів [10].

З огляду на введення в Україні воєнного стану, з метою забезпечення всіх учасників освітнього процесу 25.02.2022 року Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України) направлено Листа керівникам департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій і керівникам закладів професійної, фахової передвищої та вищої освіти з рекомендацією щодо припинення освітнього процесу в усіх закладах освіти та оголошення канікул на два тижні [11].

Окрім того, МОН України видано наказ від 28.03.2022 року № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», згідно з яким необхідно забезпечити та організувати, серед іншого, зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання (перебування) і проживають (перебувають) в Україні чи за її межами, до закладів освіти; здобуття загальної середньої освіти для здобувачів освіти за будь-якою формою, що може забезпечити заклад освіти та є найбільш безпечною для них [12].

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 року № 2126-IX розділ VI Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 року

№ 2145-VIII доповнено статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [13].

Так, відповідно до зазначеного закону, здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період), були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування), на час особливого періоду гарантується організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби).

Отже, констатуємо, що дітям на період дії воєнного стану забезпечено здобуття освіти в безпечних умовах, зокрема дистанційно. Слід зауважити, що сьогодні держава приділяє значну увагу реалізації права на освіту дітям, усупереч складним і трагічним подіям у нашій країні, зокрема це відображається в міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актах, що покликані сприяти реалізації зазначеного права.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 18.09.2023 року).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 18.09.2023 року).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 18.09.2023 року).
4. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text (дата звернення: 18.09.2023 року).
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 18.09.2023 року).
6. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.09.2023 року).
7. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 18.09.2023 року).
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 18.09.2023 року).
9. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 18.09.2023 року).
10. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл: Розпорядження КМУ від 04.08.2021 року № 898-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.09.2023 року).
11. МОН: Всім закладам освіти рекомендовано припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні: Міністерство освіти і науки України вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarletv-sim-zakladam-osviti-rekomendovano-pripiniti-osvitnij-proces-ta-ogolositi-kanikuli-na-dva-tizhni> (дата звернення: 18.09.2023 року).
12. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022р. № 274: Міністерство освіти і науки України вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 18.09.2023 року).
13. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20> (дата звернення: 18.09.2023 року).